

AMIR TEMUR O'GITLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATLARI

Avazbekova Dilafuz

Farg'ona davlat universiteti Ingliz tili va adabiyot fakulteti 3-kurs

Pffd(PHD): Matluba Ibragimjonovna Ahmedova

Annotatsiya: Amir Temur O'rta, Janubiy va G'arbiy Osiyo, shuningdek, Kavkaz, Povoljya va Rus tarixida muhim o'rin tutgan O'rta Osiyolik turkiy hukmdor, sarkarda va zobit. Sarkarda, poytaxti Samarqand bo'lgan Temuriylar saltanati (1370 yil) asoschisi. Ushbu maqolada Amir Temurning o'gitlarining tarbiyaviy ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Tarbiya, fan sohalari, olimlar, feodal tarqoqlik, tarixchilar, savdo-diplomatik aloqalar.

Amir Temur ko'plab mashhur tarixchilar tomonidan e'tirof etilganidek, ilm-fanni qadrlaydigan, uning rivojiga sodiq, dunyoning yetuk olimlari, tarixchilari bilan bemalol muloqot qila oladigan dono hukmdor edi. Uning fanga qiziqishi bolalikdan boshlangan desak mubolag'a bo'lmaydi. Sohibqiron oilasida bolalarga (shahzoda va malikalarga) turli fan sohalari bo'yicha ko'plab fanlar o'qitilgan, so'ngra ularning ta'limi madrasada davom ettirilgan.. Masalan, Ibn al-Asirning "Al-Komil fi-t-Tarih" ("Komil tarix") kitobi Mironshoh Mirzo uchun maxsus tarjima qilingan. Sohibqiron tufayli uning avlodlari orasida Muhammad Sulton, Mirzo Ulug'bek, Ibrohim Sulton, Boysunkur Mirzo, Husayn Boyqaro, Zahiriddin Muhammad Mirzo, Gulbadanbegim, Zebuniso kabi shoirlar, olimlar, tarixchilar, xattotlar, homiylar, shoirlar yetishib chiqdi. Ular ma'rifatparvar bo'lib, ilm va ma'naviyatni qadrlaydigan ajoyib insonlar bo'lib yetishdi.

Samarqandda Mirzo Ulug'bek astronomiya maktabi tashkil topgan. O'sha davrning ilg'or rasadxonasi qurilgan. Yulduzlarning 1018 ta tavsifini o'z ichiga olgan "Ziji Zhadidi Kuragonii" jadvali jahon ilm-faniga ulkan hissa bo'ldi. "To'rt ulus tarixi" asari xalqimiz tarixini anglashda katta ahamiyatga ega. Sharafiddin Ali Yazdiyning Sohibqiron Amir Temur tarixini to'la va ishonchli tarzda yoritib bergan fundamental asari "Zafarnoma" (1425) Sohibqironning nabirasi, hukmdor Sheroz, shoir va xattot Ibrohim Sulton rahnamoligi va homiyligida dunyoga keldi. 1519-yilda Mirzo Ulug'bekning nabirasi Ko'chkunchixon ko'rsatmasi bilan Rashiduddin "Zafarnoma" va "Jome ut-tavoriks" asarlari o'zbek tiliga tarjima qilingan. Amir Temur bunyodkor, bunyodkor xalq farzandi, bunyodkor tafakkuri, ijodga tabiiy ishtiyoqi bor betakror shaxs edi.

"Temur tuzuklari"da har bir shaharda, kattayu kichik, har bir qishloqda masjid va madrasalar, kambag'al va muhtojlar uchun boshpana, tabiblar ishlaydigan

shifoxonalar qurilishi kerakligi aytilgan. U har bir shaharda hukmdorlar va adolat saroylarini qurishni buyurgan.

Aytishimiz mumkinki, Amir Temur davrida ijod va ilm-fan davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Sohibqironning oyog'i bosgan joyini yaratgani ham shundan dalolat beradi. U Samarqandni dunyoning eng obod shahriga aylantirib, uning shon-shuhratini oshirish maqsadida uni dunyoga mashhur shaharlar – Damashq, Bag'dod, Sheroz va Sultoniya nomi bilan atalgan qishloqlar bilan o'rab oldi.

Amir Temurning hayotlik vaqtida davlat boshqaruvi haqida so'zlovchi "Temur tuziklari" nomli maxsus asar yozilgan. Asar ikki qismdan iborat bo'lib, O'rta asrning bebaho tarixiy manbasi hisoblanadi. Unda Temurning hayotiy voqealari bilan bog'liq tarjimai xoli, atoqli davlat arbobi va sarkardaning harbiy san'atga bo'lgan nuqtai nazari, davlat tuzilishi va boshqaruvi kabilar bayon qilingan. Amir Temur tomonidan yaratilgan markazlashgan, kuchli boshqaruvga ega davlat ushbu bebaho qoidalar majmuasi hisoblanmish kitob asosida yaratilgan.

Yirik davlatni yaratib, Amir Temur mamlakatning iqtisodiy va madaniy rivoji uchun sharoitlarni tayyorlagan. O'tgan davrlarning qadimiy an'analari yangi tarixiy ko'rinishda qayta tiklanadi. Yaqin va O'rta sharq bo'ylab Movaraunnahr savdo-sotiq, iqtisod va madaniyat markaziga aylanishi zamirida, Samarqand, Kesh, Buxoro, Termiz, Toshkent, Marv va boshqa qadimiy shaharlar obodonlasha boshlagan. Masjid, madrasa, maqbara, karvon-saroy va hammomlarning katta binolari qad rostlay boshlagan. Har qanday g'alaba me'morchilikda abadiylashishi odatiy holatga aylanib qolgan. Quruvchilik faoliyatida Amir Temur ma'lum bir siyosiy maqsadlarga amal qilgan - u qurdirgan inshootlar saltanatining kuch-qudratini ko'rsatib bera olishi kerak bo'lgan.

Boshqaruv yillari davomida Amir Temur feodal tarqoqlikka barham beradi, Fransiya, Angliya, Kastiliya kabi yirik Ovrupa qirolliklari bilan savdo-diplomatik aloqalarni yo'lga qo'yadi. Afsuski, Amir Temurning vafotidan so'ng G'arbiy Ovrupa bilan savdo-diplomatik aloqalar nihoyasiga yetadi.

Amir Temur tarix sahifalarida Aleksandr Makedonskiy, Dariy Perviy, Yuliy Sezar kabi yirik sarkardalar bilan bir qatorda turadi.

Sohibqironning bunyodkorlik sohasidagi tarixiy xizmatlari beqiyosdir. Tarix bu qo'hna dunyoda o'tgan ko'p jahongirlarni biladi. Ularning aksariyati faqat buzgan. Amir Temurning ulardan farqi shundaki, u umr buyi bunyodkorlik bilan mashg'ul bulgan. Uning „Qay bir joydan bir gisht olsam, o'rniga un g'isht qo'ydim, bir daraxt kestirsam, o'rniga unta kuchat ektirdim“ degan so'zlari buning yorqin isbotidir. Amir Temurga har bir zafarli voqea va sevinchli hodisani muhtasham me'morlik obidasi barpo etish bilan nishonlash odat bo'lgan. Shu maqsadda Hindiston, Sheroz, Isfahon va

Damashqning mashhur ustahunarmandlari mamlakatda hashamdor imoratu inshootlar bino qilganlar. Amir Temur zabt etgan mamlakatlarning bir qator shaharlari (Bag‘dod, Darband, Baylaqon)ni qayta tikladi. Amir Temur Tabrizda masjid, Sherozda saroy, Bag‘dodda Madrasa, Turkistonda mashhur shayx Ahmad Yassaviy qabri ustiga maqbara qurdirgan bo‘lsada, lekin asosiy e‘tiborini ona shahri Kesh va poytaxti Samarqandga qaratdi. Keshda otasining qabri ustiga maqbara, o‘g‘li Jahongirga maqbara bilan masjid qurdirtdi. Amir Temur hukmronligining ilk davrida Kesh shahrini poytaxtga aylantirish niyatida bo‘lib, uning obodonchiligiga katta ahamiyat berdi, bu yerda mashhur Oqsaroy qad ko‘tardi. Amir Temur Keshni Movarounnahrning madaniy markaziga aylantirishga harakat qildi. Shu boisdan bu shahar „Qubbat ul-ilm val-adab“ unvoniga ega bo‘ldi. Saltanat poytaxti Samarqand Amir Temur davrida ayniqsa gullab yashnadi. Shaharda Isfahon, Sheroz, Halab, Xorazm, Buxoro, Qarshi va Kesh sh.larining me‘moru binokorlari qo‘li bilan saroylar, masjidlar, madrasalar, maqbaralar quriladi. Shahar tashqarisida esa bog‘-rog‘lar va bo‘stonlar barpo etiladi (qarang [Amir Temur bog‘lari](#)). Xususan Shohizinda me‘moriy majmuasiga mansub Shodimulk og‘o maqbarasi, Shirinbeka og‘o maqbarasi va boshqa quriladi. Shaharda Bibixonim jome masjidi, Amir Temurning qarorgohi Ko‘ksaroy va Bo‘stonsaroylar qad ko‘taradi. Umuman olganda Samarqand sh. Amir Temur davrida o‘zining qad. o‘rni Afrosiyobyaan birmuncha jan.roqda butunlay yangitdan qurildi. Shahar tevaragi mustahkam qal‘a devori bilan o‘ralib, Ohanin, Shayxzoda, Chorsu, Korizgoh, So‘zangaron va Feruza kabi nomlar bilan ataluvchi 6 ta darvoza o‘rnatildi. Movarounnahrning dehqonchilik vohalarida, xususan Zarafshon vodiysida o‘nlab sug‘orish tarmoqlari chiqarilib, dehqonchilik maydonlari kengaytirildi. Yangi qishloqlar barpo etildi. Ibn Arabshohning yozishicha, Amir Temur Samarqand atrofida qad ko‘targan bir qancha yangi qishloqlarni Sharqning mashhur shaharlari Dimishq (Damashq), Misr, Bag‘dod, Sultoniya va Sheroz nomlari bilan atadi. Amir Temurning fikricha, Samarqand kattaligi, go‘zalligi hamda tevarak-atrofining obod etilganligi jihatidan dunyodagi eng yirik shaharlardan ham ustunroq turmog‘i lozim edi.

Qashqadaryo-Surxondaryoning tarixiy davri qadimdan mavjud. Xususan, Amir Temur va Bobur haqidagi she‘rlar keng tarqalgan. Hozirgacha bu hududda yashovchi baxshilarning bir qismi “Oychinar”, “Bobur haqida”, “Sohibqironning tug‘ilishi”, “Amir Temurning tug‘ilishi va yoshligi”, “Temur va Boyazid” kabi tarixiy dostonlari yozib, nashr etilgan. , "Buyuk Amir Temur", "Ahmad Yassaviy", "Alisher Navoiy", "Maxtumquli".

Biz Amir Temurning tavalludi va bolaligi haqida "Sohibqiron tavalludi" dostonini Ro'zi Baxshi Kulto'raevdan, Chori Baxshi Umirovdan "Amir Temurning tug'ilishi va yoshligi" dostonini yozib, nashr qilingan.

Foydalanilgan afdabiyotlar:

1. Абдураззоқ Самарқандий. Матлаъи ус-саъдайн ва мажмаъи баҳрайн. Т., - 1969.
2. Аҳмедов Б. А. Ўзбекистон тарихи манбалари (Қадимги ва ўрта асрлар), Т., - 1992.
3. Ибн Арабшаҳ. Ажойиб ал-мақдур фи тарихи Таймур (Темур тарихида тақдир ажойиботлари). Т., - 1992.
4. Муҳаммаджонов А. Темур ва темурийлар салтанати, Т., - 1994.